

**phương pháp dịch thuật
các nhà chuyên môn hàng hải thường dùng
Translatings chosen by majors in maritime**

ThS. PHẠM VĂN ĐÓN
Bộ môn Ngoại ngữ, Trường ĐHHH

Tóm tắt:

Việc dịch thuật đã được thực hiện từ lâu ở các cấp độ khác nhau và đã thu được thành công nhất định. Tuy vậy, vẫn còn đó khoảng trống giữa các nhà dịch thuật theo lý thuyết và theo kinh nghiệm. Bài báo này đề cập tới hai phương pháp tiếp cận một bản dịch tương đồng.

Abstract:

Translatings have been done at different levels and have received various successes. However, there is still a big gap between the two. This article touches upon the two different approaches to equivalents.

1. d t v n

Dịch thuật là một phần không thể bỏ qua khi nắm vững một ngôn ngữ nào đó. Hơn nữa, dịch thuật là một vấn đề học búa. Để có một bản dịch chấp nhận được, dịch giả ngoài việc phải nắm chắc cơ chế hoạt động của ngôn ngữ còn phải hiểu rõ nền văn hoá của hai ngôn ngữ: Ngôn ngữ nguồn và ngôn ngữ đích (Source language & Target language). Trên thực tế, khi dạy tiếng Anh chuyên ngành, giáo viên và sinh viên đều ít nhiều phải làm công tác liên quan dịch thuật văn bản. Khi làm việc này, theo nhận xét chủ quan của chúng tôi, người dịch hầu như bỏ qua lí thuyết dịch và thường dịch theo kinh nghiệm từng trải. Vì lí do trên, chúng tôi quyết định lựa chọn nghiên cứu xem các phương pháp dịch được các dịch giả sử dụng như thế nào?

2. Dịch thuật là gì? định nghĩa do các nhà ngôn ngữ học đưa ra

Dịch thuật được chia thành hai thể loại dựa theo hình thức dịch và việc dịch thuật diễn ra ở địa điểm nào. Nếu dịch thuật diễn ra ngay tại nơi có giao tiếp xảy ra thì quá trình đó được gọi là *địch truyền miệng* - (interpretation). Nếu việc dịch được thực hiện qua giấy tờ thì được gọi là dịch văn bản (Translation). Hai quá trình dịch thuật này cơ bản giống nhau. Chúng chỉ khác nhau do tính thời sự của việc dịch và hai hình thức văn nói và văn viết mà thôi. Trong khuôn khổ của một bài báo, chúng tôi chỉ phân tích loại hình dịch thuật thứ hai: Dịch văn bản. Đã có rất nhiều tác giả nổi tiếng đưa ra các định nghĩa về Dịch văn bản (Translation). Chúng tôi xin trích dẫn như sau: Theo Bell, R.T, *địch thuật là việc diễn đạt sang ngôn ngữ khác điều mà đã được diễn đạt trong một ngôn ngữ nào đó đảm bảo giữ nguyên điểm tương đồng về ngữ nghĩa và văn phong* .

(Translation is the expression in another language (or target language) of what has been expressed in another, source language, reserving semantic and stylistic equivalence)

Ngoài ra, Bell còn định nghĩa cách khác như sau: Dịch thuật là việc thay thế phần hiển ngôn của một văn bản ở một ngôn ngữ nào đó bằng phần hiển ngôn của một văn bản tương đồng trong ngôn ngữ thứ hai (***translation is the replacement of a representation of a text in one language by a representation of an equivalent text in a second language***). Jacobson R. định nghĩa dịch thuật: Việc dịch thuật là việc liên quan đến hai văn bản tương đồng ở hai mã khác nhau. (***translation involves two equivalent messages or texts in two different codes***)

Nghiên cứu ba định nghĩa trên, chúng ta đều thấy các nhà lí thuyết dịch đều đề cập đến *đ t tương đồng*. Như vậy, thực chất của việc dịch thuật là phải chuyển tải được nội dung văn bản ở ngôn ngữ gốc sang ngôn ngữ mục tiêu nhưng phải đảm bảo giữ được không những ngữ nghĩa mà phải đảm bảo chuyển tải được cả văn phong của văn bản gốc.

3. Các phương pháp dịch thuật theo quan điểm của Baker và Nida

3.1. Nida: Theo Nida, có hai phương pháp dịch thuật. Đó là dịch thuật chỉ dựa vào văn bản câu chữ (Formal) và dịch thuật *động* (Dynamic). Phương pháp thứ nhất chỉ tập trung chú ý tới văn

bản câu chữ và nội dung(form & content). Phương pháp này chú trọng các chi tiết thay thế tốt nhất trong ngôn ngữ mục tiêu cho từ hay cụm từ ở ngôn ngữ nguồn (source language)

Vd. He is the best student in my class. Cậu ấy là sinh viên giỏi nhất lớp tôi.
He walked, swearing Hắn vừa đi vừa chửi

Phương pháp dịch thuật *động* (Dynamic) . Đây là phương pháp dịch thuật dựa theo nguyên tắc dịch giả tự lựa chọn nghĩa của câu văn gốc sao cho việc tu từ tạo cho độc giả cảm nhận được nghĩa của câu văn giống như độc giả của ngôn ngữ câu văn gốc. Ta cùng xét thí dụ sau: Trong tiếng Anh, người ta có cụm từ *bread winner* để chỉ người lao động chính trong một gia đình. Nếu cứ chiếu theo phương pháp dịch Formal, cụm từ trên để được dịch sang tiếng Việt theo nghĩa đen *người chiến thắng bánh mì*". Cụm từ này sang tiếng Việt được dịch theo phương pháp động là □ trụ cột gia đình□ hoặc □Người kiếm cơm□ mới đúng. Phương pháp dịch □Dynamic□ đặc biệt phát huy khi chúng ta phải dịch các thành ngữ hay thuật ngữ sang các thứ tiếng khác nhau. Ví dụ, theo văn hoá lúa nước, người Việt nam thường có những câu tục ngữ dùng phong văn hoá nông nghiệp như sau: Câu tục ngữ của người Anh là: A bird in hands is worth two in the bush. Nghĩa đen của câu này là *một con chim trong tay trị giá b ng hai con trong bụi cây* đây là câu tục ngữ khuyên người ta hãy cẩn trọng chắc chắn. sang tiếng Việt, chúng ta có câu tục ngữ tương đồng *anh nhá hơn già đồng* mà phải chuyển tải *động* như vậy chứ không thể dịch theo nghĩa đen *formal* được. Hoặc như câu tục ngữ *Better late than never* thường được các phương tiện thông tin đại chúng dịch theo phương pháp *Formal* là *Muộn c n h n kh ng* nhưng theo chúng tôi thì cách dịch đó chưa ổn xét về khía cạnh văn hoá. Câu tục ngữ tương đồng phải là *méo mó có h n kh ng* mới chuẩn. Tóm lại, hai nhà lí thuyết dịch thuật Nida và Taber đã đưa ra hai phương pháp dịch. Đó là dịch theo dạng thức (Formal) và dịch động (Dynamic). Mỗi phương pháp đều có những ưu nhược điểm nhất định. Phương pháp thứ nhất giúp người đọc văn bản dịch có được chính xác điều văn bản gốc diễn đạt đến cấp độ từ vựng. Trong khi đó, phương pháp thứ hai diễn đạt linh hoạt điều được văn bản gốc đưa ra. Hạn chế của phương pháp thứ nhất là nhiều khi cho ta những câu văn cứng nhắc, dễ mắc vào việc đánh đồng việc dịch đơn thuần là việc chuyển đổi từ loại. Trở lại thí dụ ở phần trên *Đây là nhà tôi*" thì không thể dịch theo phương pháp này mà tin tưởng được. Phương pháp này còn được gọi cách khác là *Word éto- word translation* . Phương pháp dịch *động* có ưu điểm là rất linh hoạt, giúp cho độc giả dễ dàng hiểu nội dung được chuyển tải và văn phong được bảo đảm. Chính phương pháp này mới giúp dịch giả chuyển tải câu văn có hồn hơn sang văn bản đích. Như chúng ta đều biết, trong việc dịch thuật dịch giả phải nặng về phần sense hơn là phần word.

Như vậy, khi chọn phương pháp dịch thuật nào là tùy thuộc vào hiểu biết và kinh nghiệm của dịch giả. Ví dụ như tác phẩm *Love of life* của Jack London được Đắc Lê dịch là *Tình yêu cuộc sống* . Nhưng lại được dịch giả Lê Bá Công chuyển sang tiếng Việt là *Kh t sống* . Đắc Lê theo phương pháp Formal còn Lê Bá Công đã dùng phương pháp Dynamic. Cách dịch thứ hai theo chủ quan của chúng tôi diễn đạt nhiều hơn cách dịch thứ nhất. Ví dụ.

□IF tomorrow comes□ Nếu ngày mai đến (Formal) *Nếu còn có ngày mai (Dynamic)*
Love of life Tình yêu cuộc sống (Formal) *Kh t sống (Dynamic)*
Who bells the cat? Ai đeo chuông vào cổ con mèo? Fornal
Ai sẽ đứng mũi chịu sào? Dynamic

3.2. Baker: Baker xem xét việc dịch thuật theo bốn phương diện. Baker xác nhận rằng dịch giả thường quan tâm đầu tiên là tìm ra từ tương đương ở ngôn ngữ đích so với ngôn ngữ nguồn. Trên thực tế, khi dịch giả bắt đầu phân tích văn bản nguồn(source text), anh ta thường lưu tâm đến những đơn vị riêng lẻ nhằm tìm ra phần tương đương trong ngôn ngữ đích. Baker còn nhấn mạnh rằng một từ đơn lẻ có thể có nhiều nghĩa khác nhau ở các ngôn ngữ khác nhau. Nhiều khi còn có nghĩa bằng một tổ hợp từ phức tạp ở ngôn ngữ khác hay chỉ bằng một hình vị học.

White coffee Cà phê sữa

Theo Baker, bản dịch tốt là bản dịch phải đảm bảo tương đương về hình thức văn bản nữa. đây thực sự là vấn đề thông tin và sự liên kết trong các văn bản. Một văn bản nguồn mạch lạc và liên kết yêu cầu bản dịch phải đảm bảo hai yếu tố kể trên. Sẽ là một bản dịch không chuẩn nếu tính mạch lạc và liên kết không được đảm bảo ở bản dịch. Đây là phần hay gặp trong các thư công vụ, hướng dẫn sử dụng, các văn bản khoa học□

First of all, steel plates and bars are taken from the stockyard to the preparation shop. Here they are cleaned by shot blasting. Then, they are coated with primer paint to prevent corrosion. Later they are cut and shaped automatically by machines.

Trước hết, các tấm và thanh thép được đưa ra khỏi kho đưa tới phân xưởng tiền chế. Đây chúng được làm sạch bằng việc phun cát. Sau đó chúng được bọc bằng một lớp sơn chống gỉ để ngăn sự ăn mòn. Rồi, chúng được cắt và tạo phôi tự động bằng máy.

1. preparation shop = xưởng tiền chế formal shot blasting = phun cát dynamic
2. shaped = được tạo phôi formal

Theo Baker, trong khi dịch, dịch giả phải giải quyết tốt yếu tố ẩn ngôn và chiến lược nói lái đi so với những gì thực sự được diễn giải trong ngôn ngữ nguồn. Hiện tượng ẩn ngôn không phải cái chính thức được diễn đạt ra bằng câu chữ mà là điều được ngầm hiểu. Do vậy, các dịch giả phải tìm cho ra bằng được nghĩa ẩn mới có được bản dịch tốt. Nhiệm vụ của người dịch là làm sao tái tạo lại ý nói của tác giả sang nền văn hoá khác sao cho độc giả ở ngôn ngữ đích hiểu rõ vấn đề.

VD. He is as poor as a churchmouse	Hắn nghèo rớt mùng tơi
She is a toad	Thị xấu như ma.
Carry coal to New castle	Chở củi về rừng

Trở lại bản dịch ví dụ trên. ta thấy:

First of all, steel plates and bars are taken from the stockyard to the preparation shop. Here they are cleaned by shot blasting. Then, they are coated with primer paint to prevent corrosion. Later, they are cut and shaped automatically by machines.

Trước hết, các tấm và thanh thép được đưa ra khỏi kho đưa tới phân xưởng tiền chế. Đây chúng được làm sạch bằng việc phun cát. Sau đó chúng được bọc bằng một lớp sơn chống gỉ để ngăn sự ăn mòn. Rồi, chúng được cắt và tạo phôi tự động bằng máy.

preparation shop = xưởng tiền chế...Formal shot blasting = phun cát pragmatics

shaped = được tạo phôi...Formal

Tóm lại: Về căn bản, Baker cũng đưa ra các phương pháp dịch giống Nida. Baker phân tích chia nhỏ vấn đề hơn so với Nida mà thôi.

4. Bản dịch tương đồng hay bản dịch chuần.

Theo Baker, bản dịch tương đồng thực tế là mối quan hệ giữa văn bản gốc và văn bản mục tiêu cho phép văn bản mục đích được công nhận là bản dịch của văn bản gốc. (the **relationship** between a source text (ST) and a target text (TT) that allows the TT to be considered as a translation of the ST) Newman cho là bản dịch tương đồng là thuật ngữ chung để diễn đạt một mối quan hệ lí tưởng mà độc giả mong đợi có được giữa bản gốc và bản dịch. (a commonsense term for describing the ideal **relationship** that a reader would expect to exist between an original and its translation) (Newman, 1994:4694). Ta hãy xét ví dụ bản dịch chuẩn sau

Tôi đi học	Going to school
Hàng năm cứ vào cuối thu lá ngoài đường rụng nhiều và trên không có những đám mây bàng bạc, lòng tôi lại nao nức những kỉ niệm hoang mang của buổi tựu trường.	Every year, near the end of Autumn, when leaves are seen fallen in great multitude on the road and whitish clouds are seen flying in the sky, my heart is alive again with the definable remembrance of <u>Black Mondays</u> .

Như vậy, để đánh giá đâu là một bản dịch chuẩn như cách nói thông thường hay một bản dịch tương đồng còn phụ thuộc vào nhiều yếu tố khác. Thí dụ, (Đây là nhà tôi) có thể chuyển sang tiếng Anh bằng nhiều cách (This is my wife) hoặc (This is my husband) hoặc (This is my house). Việc xác định câu dịch nào là câu dịch tương đồng còn phải dựa vào các yếu tố khác chúng tôi sẽ đề cập đến ở phần sau.

6. K t l u n.

Tóm lại, các nhà lí thuyết dịch nêu ra hai phương pháp dịch chính. Đó là dịch □khôn mẫu□ và dịch □động□ (Formal và Dynamic). Có những mảng đề tài (tục ngữ) chỉ có thể dịch □Động□ mới hết nghĩa. Có các dịch giả khi dịch các văn bản thuộc các đề tài về xã hội thường dùng phương pháp Formal và chuyên ngành hẹp thường dùng phương pháp động. Điều này thật dễ hiểu tuy vậy, việc dùng thái quá một trong hai phương pháp nêu trên đều dẫn đến những lệch lạc trong bản dịch tương đồng. Thật tiếc vì trong khuôn khổ bài báo, chúng tôi không thể đưa tất cả phần phân tích của các bản dịch vào được. Dịch thuật là một vấn đề hấp dẫn nhưng không kém thách thức. Lựa chọn phương pháp nào là tùy thuộc vào các dịch giả.

TÀI LIỆU THAM KHẢO:

- [1]. Baker, Mona (1992) *In Other Words: a Coursebook on Translation*, London: Routledge.
Catford, John C. (1965) *A Linguistic Theory of Translation: an Essay on Applied Linguistics*, London: Oxford University Press.
- [2]. Fawcett, Peter (1997) *Translation and Language: Linguistic Theories Explained*, Manchester: St Jerome Publishing
Kenny, Dorothy (1998) 'Equivalence', in the *Routledge Encyclopaedia of Translation Studies*, edited by Mona Baker, London and New York: Routledge, 77-80.
Jakobson, Roman (1959) 'On Linguistic Aspects of Translation', in R. A. Brower (ed.) *On Translation*, Cambridge, MA: Harvard University Press, pp. 232-39.
Nida, Eugene A. (1964) *Towards a Science of Translating*, Leiden: E. J. Brill.
Nida, Eugene A. and C.R. Taber (1969 / 1982) *The Theory and Practice of Translation*, Leiden: E. J.
- [3]. Brill. Vinay, J.P. and J. Darbelnet (1995) *Comparative Stylistics of French and English: a Methodology for Translation*, translated by J. C. Sager and M. J. Hamel, Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins.